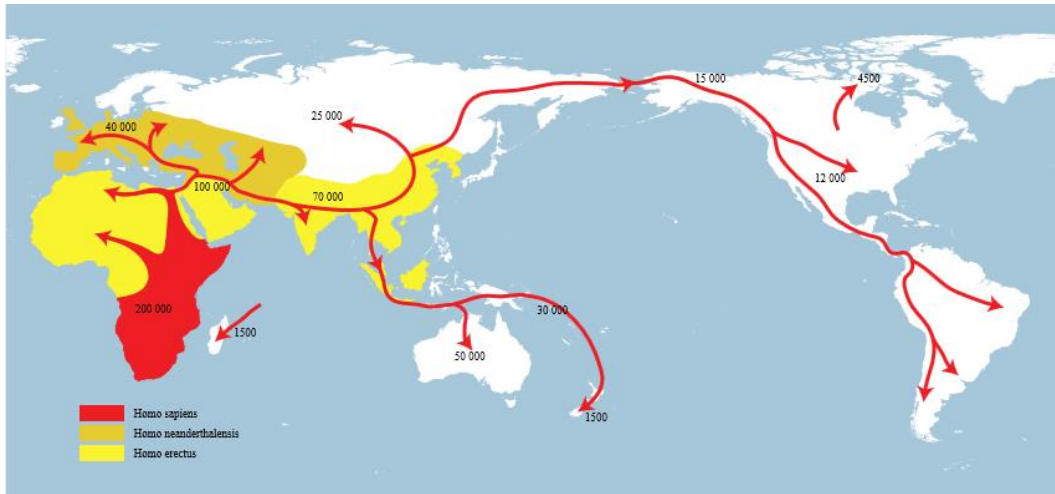

KAN KOMMERSIËLE BOERDERYE MET KOMMUNALE BOERDERYE VERVANG WORD?

DEUR

DR PHILIP THEUNISSEN
COMPUTUS BESTUURSBURO

Die mensdom het volgens oorweldigende aanduidings ongeveer 200 000 gelede in Afrika ontstaan. Ongeveer 60 000 jaar gelede het klimaatsveranderings groepe mense na Suid-Asië laat migreer. Nog 'n groep het bykans 50 000 jaar gelede na die Midde-Ooste en Sentraal-Asië getrek. Vanaf basiskampe op die nuwe kontinent het hulle geleidelik ook Noord-Asië en Europa begin koloniseer en nog later is Noord- en Suid-Amerika binnegedring.

Argeologiese bewyse het bevestig dat hierdie groepe mense kundig genoeg was om by die veranderde omstandighede van hulle nuwe omgewings te kon aanpas. Hulle het fyn waarnemers van die natuur se patrone, siklusse en skielike veranderinge geword. Hulle het gevolglik wetenskaplike kennis op verskeie vakgebiede begin opbou en kon later met gemak oor diverse geografiese areas trek en hulle in nuwe gebiede vestig.

Met hierdie nuutverworwe kennis het hulle navigasievaardighede ontwikkel, gereedskap vervaardig, diere makgemaak en plante gekultiveer. Daar het ook 'n behoefte ontstaan om hierdie kennis en produkte deur middel van sosiale interaksie met ander splintergroepe te deel wat aanleiding tot die ontstaan van handelsnetwerke gegee het. Daaruit het weer kommunikasievaardighede ontwikkel waaruit daar mettertyd ook 'n geskrewe taal en 'n rekordhoudingstelsel ontstaan het. Die voortdurende toename in onderlinge handelsaktiwiteite het florerende ekonomiese stelsels tot stand gebring en dié welvaart het ekonomiese voorspoed en 'n verbetering in lewenskwaliteit vir die Europese en Asiese kolonies geskep.

Intussen, terug in sub-Sahara Afrika, het daar kommunale gemeenskappe tot stand gekom wat op die beginsel van egalitarisme geskoei was. Dit het daarop berus dat alle mense binne ʼn geslote kommune in alle aspekte van die politiek, sosiale lewe en ekonomiese aktiwiteite gelyk was. Die kommunale ekonomieë het een gemeenskaplike kenmerk gehad het naamlik dat die grond deur ʼn stam besit was vir die gebruik van die groep as ʼn geheel en geen individu binne hierdie stam is die gebruik daarvan ontsê nie. Die beskerming van water- en voedselbronne was by verre die dominante bestaansrede van hierdie samelewings gewees. Dit het dus om oorlewingö en nie oor oöntwikkelingö gegaan nie wat onderlinge lojaliteit aan die kommune vereis het terwyl dit terselfdertyd gelyke geleenthede vir individue gewaarborg het.

Die stamgebondenheid binne ʼn kommune het nie interaksie, en gevolglik vrye handelsaktiwiteite, met ander stamme genoodsaak of aangemoedig nie. Saam met die gebiedsgebondenheid het dit ook nie die ontstaan van ʼn öwetenskapö, gereedskap en toerusting, navigasievermoëns en kommunikasie-vaardighede tot dieselfde mate laat ontwikkel as wat die geval met die migrerende gemeenskappe in Europa en Asie was nie.

Die stagnerende aard van kommunalisme het ook nie nuwe kollektiewe ekonomiese voorspoed geskep nie en soos die bevolkings binne die kommunes toegeneem het, het die *per capita* welvaart dus net al kleiner geword. Oor die bestek van 50 000 het die kommunale ekonomieë, in terme van ekonomiese voorspoed, dus baie ver agter dié van die Europese en Asiese gemeenskappe geraak.

Suider-Afrika

Voor kolonialisasie was groot dele van Suid-Afrika baie yl bevolk gewees. Die mense wat tóé hier gewoon het was wyd uitmekaar versprei en gevolglik was grond in oorvloed beskikbaar. Konflik oor grondgebruik het selde ontstaan en daar was geen ekonomiese aansporing om besitreg daarvan te hê nie. In hierdie uitgestrekte landskap kon veeboere vrylik rondsoek na goeie weiding sonder om konflik met ander gemeenskappe uit te lok. Met die oorvloed vrugbare grond wat beskikbaar was, kon ekstensiewe saaiboerdery, meestal met sorghum en babala, op ʼn braakstelsel met minimale insette beoefen word. Sodra die weiding of saaigrond uitgeput was, is daar na ʼn nuwe gebied getrek.

Die beperking op produksie was nie ʼn tekort aan landbougrond nie maar wel ʼn tekort aan arbeid. ʼn Groot aantal jong sterk mense was nodig om die braakvelde te ontbos en vir nuwe lande voor te berei. Met ʼn yl bevolking was dit ʼn skaarsheid en was die gemeenskappe se vermoë beperk om voordeel uit die groot hoeveelhede beskikbare grond te trek. Daarmee saam was werktuie tot primitiewe handgereedskap beperk wat produksie verder gekniehalter het. In hierdie era het institusionele verbintenisse, soos gesinne, groter familiebande en selfs slawerny, tot gevolg gehad dat eilande van meer intensiewe landbou gaandeweg midde-in die groot uitgestrektheid ontwikkel het, veral rondom waterbronne, terwyl groot dele onbenut gelê het. Dit het kommunale gemeenskappe tot stand laat kom waar die lede se politieke én ekonomiese regte aan ʼn geografiesgebonde sameleving se oppergesag onderworpe was.

Ten spyte van ʼn gebrek aan handel met ander nasies, het Suider-Afrika se produksiestelsels wel oor tyd ontwikkel. Terselfdertyd het die uitermatige weersomstandighede waarmee gemeenskappe hier te doen gehad het ook daartoe gelei dat hierdie ontwikkelings telkens deur droogtes en hongersnood teruggesit was. Die periodes van ontwikkeling kon dus net nooit oor

lang tydperke volgehou word nie. Die terugslae was altyd net te groot om die Suider-Afrikaanse gemeenskappe, met hul beperkte arbeid en tegnologie, die geleentheid te bied om welvaart, van watter aard ookal, op te bou.

Die gevolglike lae vlakke van kapitaalvorming in sub-Sahara Afrika word beklemtoon deur die wydverspreide afwesigheid van die ploeg en ook die algemene afhanklikheid van mense wat as kruiers produkte moes vervoer. Die totale gebrek aan kapitale items moes dus deur arbeiders vervang word wat hoogstens met eenvoudige handgereedskap toegerus was.

Die paaie kom weer bymekaar

Toe Jan van Riebeeck 'n handelstasie in 1652 in die Kaap begin het, het Suidelike Afrika, as halfweghuis, onvermydelik tot die moderne wêreld-ekonomie van Europa en Asië toegetree. Namate die verversingstasie se handel met verbygaande skepe toegeneem het, is handelsekspedisies telkens al dieper die binneland in onderneem om nuwe produkte te vind. Gevolglik het die vraag na ivoor, velle en vere reeds vóór die uitbreiding van die koloniale grense drasties toegeneem toe hierdie produkte aan die markte in die Kaap bekendgestel is.

Hoewel alle handel daarvan 'regmatig' deur die stamhoofde gekanaliseer moes word, is daar aanduidings dat kleiner groepe, en selfs individue, hierdie reëling verontagsaam het en agteraf direk met koloniale handelaars besigheid gedoen het. Dit het tot gevolg gehad dat die tradisionele gesag van die kommunale gemeenskappe toe reeds geërodeer is wat konflik tussen die kommunale wyse van produksie en die ekonomie van die vrye mark geskep het. Die proses om 'n polities- en ideologiesgedrewe bestaanswyse na 'n markgerigte ekonomie om te skakel het gevolglik tóé reeds sy eerste babatree gegee en baie druk op die sosiale strukture én ook die beskikbaarheid van arbeid van die kommunale gemeenskappe geplaas.

Die radikale oorgang het egter eers met die ontdekking van diamante in die Noord-Kaap in 1870 plaasgevind. Toe die diamantvelde in produksie gekom het, het Suid-Afrika hom oornag in die hoofstroom van internasionale kapitalistiese ontwikkeling en investering bevind, binne die konteks van Britse Imperialisme wat tóé die gang van die wêreld se ekonomie bepaal het. Immigrante het in hordes vanuit die Kaap, Natal, Europa, Noord-Amerika, en Australië kom fortuin soek. Selfs uit tradisionele swart kommunale gemeenskappe in Basoetoeland, Sekukuniland, Transkei en Limpopo het mense opgedaag. Die onmiddellike effek hiervan was die totstandkoming van 'n ongekende vraag na voedsel én arbeid.

Slegs dié wat toegang tot gewere, perde, waens en 'n span osse gehad het, (kapitale luukshede waaroor kommunale boerderye nie beskik het nie) kon wins uit hierdie omstandighede maak. Gevolglik was daar 'n massaslagting van kleinwild en 'n stroping van brandhout in die gebiede om die diamantvelde. Hierdie 'uitverkoping' van natuurlike hulpbronne, tesame met die verlies aan arbeid, het die kommunale gemeenskappe se twee hoekstene onder hulle uitgeruk omdat hulle bloot nie die kapasiteit gehad het om aan dié nuutgeskepte ekonomiese prosesse te kon deelneem nie. Polities en ekonomies het die kommunale gemeenskappe onvermydelik begin inplof.

Asof die diamantvelde nie genoeg skade aan kommunale gemeenskappe aangerig het nie, is goud twintig jaar later aan die Witwatersrand ontdek. Dit het 'n herhaling van wat in die Noord-Kaap gebeur het ontketen, dié keer net op 'n nog groter skaal met nog groter nadelige gevolge vir kommunale boerderye. Die groeiende bevolking aan die Rand en ook in die

hawedorpe, het opnuut  n groot mark vir landbouprodukte geskep. Dié aansporing het nie alleen verhoogde produksie nie maar ook die benutting van onbewerkte areas, die verbetering van kuddes en die vernuwing van boerderymetodes genoodsaak. Daarmee saam het die ontwikkeling van die vervoerstelsel die verspreiding van landbouprodukte vergemaklik. Suid-Afrika se rykdom aan minerale het dus uiteindelik daartoe aanleiding gegee dat die mynbou ook nywerhede, finansiële instellings en  n arbeidsmag tot stand laat kom het wat deur  n kommersiële landbousektor gevoed moes word. Suid-Afrika was nou op radikale wyse deel van die markgerigte wêreld ekonomie.

Ekonomiese realiteite

Opsigself sou die radikale ekonomiese transformasie tydens die ontdekking van minerale waarskynlik nie die natuurlike ekonomie van die kommunale gemeenskappe vernietig het nie maar omdat dit saam met  n wye reeks ander faktore geval het, het dit net vinniger gebeur as wat dit oor die lang duur sou doen:

- Die skielike instroming van kapitaal wat deur die mynbou veroorsaak is, het die hoofsaaklik ruilhandel met kontanttransaksies vervang.
- Omdat daar noodwendig meer druk op landbouproduktiwiteit was, moes kommunale boerderye nog meer van arbeid gebruik maak om by te bly maar die mynbou het juis hierdie arbeid van die kommunale gemeenskappe weggeklok. Kommunale boerderye se produktiwiteit het dus afgeneem en nie toegeneem saam met die groter vraag na landbouprodukte nie.
- Grond, wat lewensmiddele aan die gemeenskap moes voorsien, is van  n kommunale werkgewer tot  n produksie-eenheid getransformeer. Dit het van grond  n kommoditeit opsigself gemaak waardeur dit  n verhandelbare waarde verkry het.
- Toe die bevolking drasties toegeneem het, kon daar nie langer van  n braakstelsel vir landbouproduksie gebruik gemaak word nie. Dieselfde grond moes herhaaldelik bewerk word en bewerkingspraktyke, bemesting, en ander investerings het noodsaaklik geword om produktiwiteit te verhoog. Eienaarskap van grond het nou  n voorvereiste geword om hierdie investerings te kon regverdig.
- Soos wat die vraag na krediet toegeneem het om hierdie tegnologie en verbeteringe te finansier, het die behoefte ontstaan om grond as sekuriteit te kan aanbied.
- Die eenvoudige arbeidsgedrewe produksiepraktyke van kommunale boerderye het geen skaalvoordele gebied nie. Daarteenoor het die toename in die gebruik van tegnologie  n toename in landbouproduksie vereis om die investering te kon regverdig.

Die radikale transformasie tydens die ontdekking en ontginning van minerale, en die ander faktore wat daarmee gepaard gegaan het, het die kommunale gemeenskap se vermoë om hulpbronne eweredig op grond van lidmaatskap te versprei met  n stelsel vervang waar kapitaal se produksievermoë gedomineer het. Kapitaal, en nie arbeid nie, het daarom die finale vergoeding in die vorm van wins ontvang.

Die vraag is onwillekeurig wat met die kommunale boerderye sou gebeur het indien die radikale transformasie van die 19de eeu nie plaasgevind het nie. Elders in sub-Sahara Afrika het dieselfde tendens hom later herhaal maar net teen  n baie stadiger pas.

Die reële daling in produkpryse, die onvermoë om kapitale items te kan aanskaf, lae produktiwiteit en gevolglik lae inkomste, veroorsaak dat klein boere nie in  n posisie is om

hulle uitgediende gereedskap te vervang, produksie-insette te bekom of om vir hulle self lewensmiddele te kan koop nie. Gevolglik moet hulle allerlei opofferinge maak om aan te hou boer wat insluit die verkoop van lewende hawe en die besnoeiing van aankope. Namate die klein boer se inkomste onder die vlak van vernuwing daal, kan hy gevolglik net deur middel van die dekapitalisering van sy boerdery verder voortgaan. Dit behels dat hy sy vee moet verkoop en met minder en swak instandgehoude implemente moet klaarkom en uiteindelik met minder kos en swakker gesondheid moet oorleef.

As 'n kleinboer dus eers onder die vlak van vernuwing kom, is dit onafwendbaar dat hy dan ook met die gepaardgaand armoede en ondervoeding hom mettertyd onder die vlak van oorlewing gaan bevind. So 'n fisies en finansiële verswakte boer is dan genoodsaak om werk op 'n ander plek te gaan soek om homself net gevoed te kry en daar vind derhalwe voortdurend 'n migrasie na stedelike gebiede ten koste van landbouproduksie plaas. Volgens die Wêreldbank vind hierdie verstedeliking teen 4% per jaar plaas en woon 38% van sub-Sahara se bevolking reeds in stede teenoor die 15% van 50 jaar gelede.

Gegrand op onlangse verslae van die *FAO Policy Assistance Division*, *World Bank Development Research Group* en die *New Partnership for Africa's Development* (NEPAD) program van die Afrika Unie, kan die huidige landbou- en voedselsituasie van Afrika soos volg opgesom word:

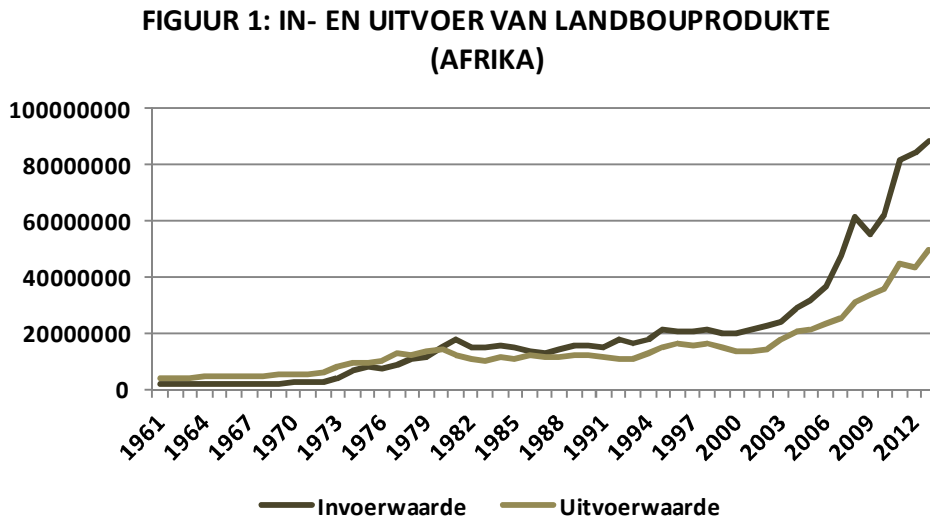
- In die meeste ontwikkelende lande buite Afrika is landbougrond vir ten minste al die afgelope 150 jaar in private besit. Grondeienaars het winste in fisiese kapitaal belê. Boerderye het mettertyd van bestaansboerderye na groter besighede gegroei en so ook die besighede rondom hulle wat die landbouprodukte verder verwerk;
- In die oorgrote meerderheid Afrika-lande het landbougrond kommunale eienaars wat deur 'n hoofman aan bewerkers toegeken word in ruil vir voedsel. Gevolglik kan hierdie grond nie as sekuriteit vir produksiekrediet aangebied word nie en maak hierdie bewerkers van sogenaamde *cash loans* teen buitensporige rentekoerse gebruik om hulle boerderye mee te finansier;
- Die oorgrote meerderheid van boere in Afrika is ongeskoold met baie min boerderyvaardighede. Boerderye word gedomineer deur familieledede wat hul arbeid in ruil vir voedsel aanbied en bestaan meestal uit vroulike werkers. Boerderye is nie in staat om lone of salarisse te kan betaal nie;
- Daar is 33 miljoen (80%) plase in Afrika wat kleiner as 2 hektaar groot is. Slegs 3% van plase in Afrika is groter as 10 hektaar. Minder as 10% van die boere het toegang tot produksiekrediet;
- Voedselsekuriteit is 'n groter probleem in die platteland as in stede omdat die boerderye nie genoeg voedsel kan produseer om die betrokke familieledede te voed én nog die kommunale verpligtinge teenoor die hoofman ook na te kan kom nie. Omdat daar bykans nooit kontant verwissel word nie, het die boere ook nie geld om bykomende voedsel vir hulleself te koop nie;
- Gedurende die afgelope 30 jaar het Afrika se bevolking verdubbel terwyl die stedelike bevolking drievoudig toegeneem het. Landbouproduksie het nie bygehou by hierdie groei in bevolking nie;
- Die toename in Afrika se landbouproduksie word behaal deur onbenutte grond te bewerk en om meer arbeid te gebruik. Verhogings in opbrengs en verbeterings in bewerkingspraktyke is geensins noemenswaardig nie. In die res van die wêreld word

verhoogde landbouproduksie op bykans dieselfde konstante areas deur middel van 'n verhoging in produktiwiteit bewerkstellig;

- In 2006 is 33% van sub-Sahara Afrika se bevolking, oftewel 200 miljoen mense, as ondervoed geag. Dit is ook die enigste streek in die wêreld waar daar verwag word dat dié situasie oor die volgende twee dekades gaan versleg, tensy daar drasties ingegryp kan word;
- Al die ölaagste plekkeö op wêreld ranglyste word deur Afrika-lande gevul en die gaping tussen hierdie lande en die res van die wêreld bly aanhoudend groter word. Afrika benodig 'n groeikoers van ten minste 7% oor 'n tydperk van 15 jaar om hierdie neigings om te draai.

Ekonomiese gevolge

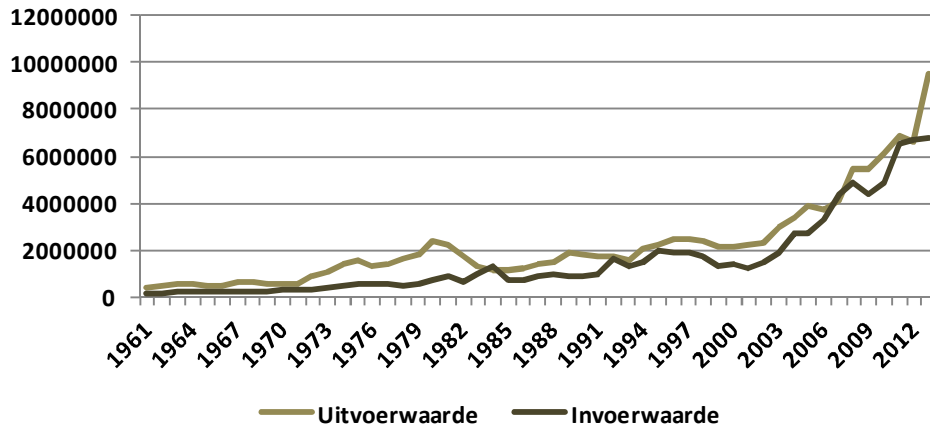
Die effek van Afrika se hoofsaaklik kommunale model van boerdery word in Figuur 1 aangetoon.

Figuur 1 bevestig dat Afrika tans bykans \$40 miljard meer voedsel moet invoer as wat dit kan uitvoer. Tot en met 1979, toe die meeste Afrika-lande pas gedekolonialiseer is, was Afrika 'n netto uitvoerder van voedselprodukte gewees. Daarna het die situasie omgekeer en is dit geleidelik besig om verder te verswak. Afrika kan sedert dekolonialisering dus nie meer aan sy eie voedselbehoefte voorsien nie en moet sy finansiële reserwes aanwend om kos aan te koop. Tensy dit ander bronne het wat hierdie behoefte aan buitelandse valuta kan aanvul, is Afrika se manier van boer eerder besig om sy inwoners verder te verarm as wat dit die oplossing vir armoede is.

Die effek van Suid-Afrika se hoofsaaklik kommersiële model van boerdery word in Figuur 2 aangetoon.

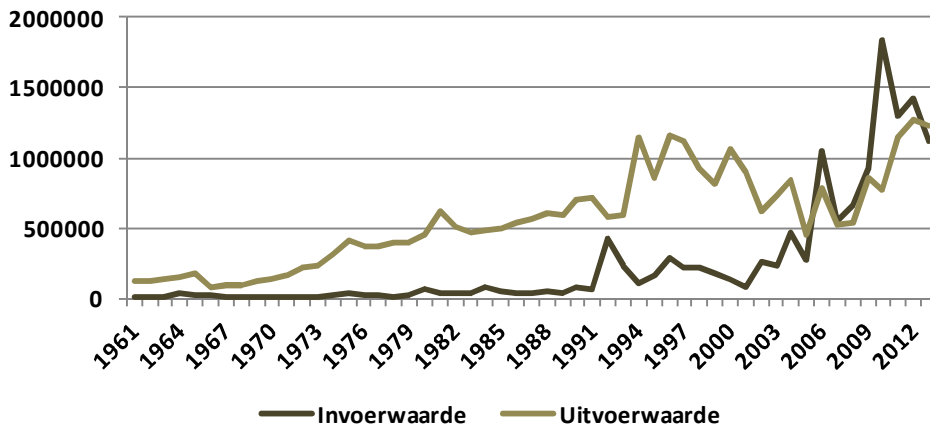
FIGUUR 2: IN- EN UITVOER VAN LANDBOUPRODUKTE (SUID-AFRIKA)

Volgens Figuur 2 was Suid-Afrika vir bykans die hele tydperk van 50 jaar 'n netto uitvoerder van landbouprodukte gewees. Hoewel 'n sekere gedeelte van Suid-Afrika se voedselbehoefte wel vanuit die buiteland aangevul moet word, verdien die land meer as genoeg buitelandse valuta uit landbou-uitvoere om hierdie invoere mee te finansier. Die Suid-Afrikaanse manier van boer is selfvoorsienend en is gevolglik nie besig om die nasie in geheel te verarm nie.

In 2000 het pres. Mugabe van Zimbabwe ingrypende grondhervorming begin toepas om die ooskeefgetrekte koloniale eienaarskap van landbougrond in sy land reg te stel. Die hoofsaaklik wit kommersiële boerderye is feitlik oornag tot niet gemaak en onder eienaarskap van swart politieke lojaliste geplaas. Die effek van Zimbabwe se verandering van boerderymodelle word in Figuur 3 aangetoon.

FIGUUR 3: IN- EN UITVOER VAN LANDBOUPRODUKTE (ZIMBABWE)

Zimbabwe was tot ongeveer 2005 'n netto uitvoerder van landbouprodukte gewees. Dit het by tye tot bykans \$1 miljard bo invoere aan buitelandse valuta vir die land verdien. Met die

vernietiging van kommersiële landbou het die land spoedig 'n netto invoerder van voedsel geraak met tekorte van tot \$1 miljard aan buitelandse valuta. Die tot niet maak van ōwitō kommersiële landbou in dié land het ooglopend dus tot alles behalwe die verligting van armoede gelei.

Die toekoms

Suid-Afrika se bevolking neem oor die bestek van 10 jaar met ongeveer 15% toe. Teen hierdie tempo sal die bevolking tien jaar van nou af ongeveer 60 miljoen beloop terwyl dit oor 20 jaar, in 2035, 'n kommerwekkende 70 miljoen sal beloop. Die gevolge hiervan behoort van veel groter belang te wees as om kommunale boere in die plek van kommersiële boere op produktiewe landbougrond te wil vestig. Tabel 1 bevat projeksies oor wat die gevolge van die toename in die bevolking van Suid-Afrika in 2035 kan inhou.

Teen die huidige tempo van verstedeliking sal 52.6 miljoen Suid-Afrikaners in 2035 in stede bly. Teen dieselfde toename sal 25 miljoen van die bevolking 'n werk hê, mits ons 4.7 miljoen werksgeleenthede teen ongeveer 240 000 nuwe poste per jaar kan skep. Tans word gemiddeld slegs 170 000 bykomende werksgeleenthede per jaar geskep maar selfs al kan ons die onmoontlike regkry, sal daar steeds 6.2 miljoen werklose mense in 2035 wees terwyl 20.9 miljoen mense dan van regeringstoelaes afhanklik sal wees.

Daar is huidig ongeveer 82.2 miljoen hektaar se kommersiële landbougrond beskikbaar wat beteken dat daar vir elke lid van die bevolking 1.6 hektaar beskikbaar is vir voedsel- of veselproduksie. Indien die bevolking in 2035 tot 70.1 miljoen toeneem en daar is 'n verdere afname van 5 miljoen hektaar landbougrond oor hierdie tydperk, is daar slegs 1.1 hektaar kommersiële landbougrond per lid van die bevolking beskikbaar om aan sy voedsel- en veselbehoefte te kan voldoen.

TABEL 1: BEVOLKINGS- EN LANDBOUPROJEKSIES

Eenheid	2015		2035		
	Aantal	%	Aantal	%	
Bevolking	Miljoen	53.0	100%	70.1	100%
Verstedelik	Miljoen	33	62%	52.6	75%
Werkbare ouderdom	Miljoen	34.8	66%	46.7	67%
Werskmag	Miljoen	18.6	35%	25.0	36%
In diens	Miljoen	14.0	26%	18.8	27%
Werkloos	Miljoen	4.6	25%	6.2	25%
Afhanklik van toelaes	Miljoen	15.8	30%	20.9	30%
Aantal boerdery-eenhede	-	34861	0.07%	20182	0.03%
Bevolking/huidige boerdery-eenheid	-	1520	-	2010	-
Bevolking/geprojekteerde boerdery-eenheid	-	-	-	3472	-
Totale landbou hektare	Miljoen	100.7	-	95.7	-
- Kommerisieel	Miljoen	82.2	-	77.2	-
- Opkomend	Miljoen	14.5	-	14.5	-
Kommerisieel hektare/bevolking	-	1.6	-	1.1	-

Suid-Afrika voer ongeveer die helfte van die bevolking se voedsel- en veselbehoefte in. Vir die ander helfte sorg die ongeveer 35 000 boere elkeen vir 1 520 lede van die bevolking terwyl

dit tot 2 010 lede per boer in die jaar 2035 kan verhoog. Sou die aantal boere egter teen die huidige tempo tot 20 182 in 2035 afneem, sal elke boer dan vir 3 742 lede van die bevolking moet sorg.

Terugkeer na voorspoed

Die *Africa Economic Development Institute* voer in *“Africa: Communalism, Barriers and Economics”* aan dat kommunalisme dikwels deur Afrikaleiers geprys word maar dat dit in werklikheid een van die grootste redes vir die kontinent se ekonomiese mislukkings is. Volgens dié verslag bots kommunalisme met die mobilisering van arbeid en kapitaal. Beide is uiters noodsaaklike komponente van produksie en is gevolglik die grootste bydraers tot ekonomiese groei, mits dit nie ingeperk word nie.

Die onteiening van grond sonder vergoeding, as deel van die ANC en EFF se radikale ekonomiese transformasie, is in wese dus 2n baie eenvoudige strategie om winsgewende kommersiële boere skuldig te laat voel oor hulle ekonomiese suksesse sodat daar terselfdertyd verwagtinge van finansiële welvaart vir 2n groot deel van die ekonomies onaktiewe deel van die bevolking geskep kan word. Dié plan wil, ten minste met politieke retoriek, lewe probeer blaas in 2n uitgediende produksiemodel wat lank gelede reeds 2n natuurlike ekonomiese dood gesterf het.

Die skrif aan die muur is baie duidelik: die regering gaan sy hande vol hê om te sorg dat die groeiende bevolking werk kry terwyl sy gedurige ideologiese getorring aan grondhervorming die verskaffing van voedsel aan 2n bevolking van 70 miljoen, waarvan 52.6 miljoen oor 20 jaar in die stede gaan bly, ernstig in die gedrang kan bring. Kommunale boere produseer nie genoeg surplus om hulleself 2n hierdie groot aantal mense in die stede te voed nie en die land het nie genoeg geld om voedsel en vesel in te voer om aan die bevolking se totale behoeftes te voldoen nie. Genoegsame selfgeproduseerde voedsel, en nie onderbenutte kommunale landbougrond nie, is bepalend vir die welvaart van enige nasie. Daarom is vertrouwe in landbou ook terselfdertyd vertrouwe in 2n land se toekoms. Die ANC-regering kan dit vir die hele land baie maklik maak deur die vrye mark toe te laat om self die hulpbronne op die mees produktiewe manier tot voordeel van die hele bevolking se welvaart aan te wend.

BRONNE:

Theunissen, P. *Kommersiële landbou: Brond van armoede of skepper van welvaart?* April 2016.

Theunissen, P. *Ou beloftes in nuwe verpakking verkoop nie.* Februarie 2017.

Theunissen, P. *Radikale ekonomiese transformasie het reeds plaasgevind ... 150 jaar gelede al!* Mei 2018.

Theunissen, P. *Wie is regtig honger?* Augustus 2014.